

PÉČE O ŽÁKY S PROBLÉMOVÝMI PROJEVY CHOVÁNÍ V SVP

Mgr. Kateřina Šišková

Úvod

1	Role výchovného poradce v iniciaci péče o žáky s problémovými projevy chování, postupy v péči	2
2	Komunikace a spolupráce s rodinou jako výchozí předpoklad a ústřední linie úspěšnosti	5
3	Střediska výchovné péče, současná nabídka pomoci a kompetence.....	6
3.1	Struktura Střediska a jednotlivé formy péče	7
3.2	Cílová skupina a profil klientů Střediska	10
3.3	První kontakt a postupy v péči o problémového žáka.....	11
3.4	Vzdělávání problémového žáka ve Středisku	13
3.5	Výstupy, doporučení, závěrečná zpráva.....	14
4	Spolupráce Střediska s odbornými pracovišti a institucemi, které se podílí na péči o tyto žáky	16
4.1	Spolupráce se školami a školskými poradenskými pracovišti	17
4.2	Spolupráce Středisek a škol s orgány sociálně právní ochrany dětí a s Policií ČR..	18
5	Spolupráce s pedagogicko-psychologickou poradnou v případě výskytu výchovných problémů u žáků.....	20
5.1	Navázání spolupráce školy a rodiny s poradnou při řešení výchovných problémů.	20
5.2	Komplexní diagnostika potíží v pedagogicko-psychologické poradně.....	21
5.3	Možná řešení potíží ze strany pedagogicko-psychologické poradny.....	22

Úvod

Střediska výchovné péče zajišťují preventivně-výchovnou péči pro děti, žáky a studenty s rizikem vzniku a vývoje poruch chování, poskytují odbornou podporu také rodičům a školám, které se na ně často obracují. Můžeme je proto považovat za stěžejní odbornou instituci, která nabízí spolupráci a pomoc s problémovými žáky právě školskému poradenskému pracovišti. Ve střediscích pracují pedagogičtí pracovníci, speciální pedagogové a psychologové, na které se lze obracet v případech problémového chování žáků. Role výchovného poradce na škole je nedílnou součástí školského poradenského pracoviště, které tak má možnost plně využívat

nabídky služeb Středisek i poraden, zejména týká-li se to problematiky poruch chování, rizikového a problémového chování žáků. Jak tato spolupráce probíhá, co je hlavním tématem komunikace mezi školou, pracovníky Střediska a rodiči žáka? Jaké jsou kompetence školského poradenského pracoviště, Střediska a Orgánů péče o dítě? Jaké formy péče a nabídku služeb může výchovný poradce od Střediska očekávat? Tento text by měl pomoci výchovným poradcům lépe se orientovat v aktuální nabídce služeb organizací, které se stejně jako poradenské pracoviště zabývá problémovým chováním žáků a prevencí patologických jevů na školách.

1) Role výchovného poradce v iniciaci péče o žáky s problémovými projevy chování, postupy v péči

V systému služeb výchovného poradenství poskytovaných v našem školském systému představuje základní článek právě výchovný poradce.

Jedna z mnoha definic popisuje výchovného poradce jako pedagoga, odborně připraveného pro výchovné poradenství, který **pomáhá při profesní orientaci a řešení výchovných otázek na škole. Vedle své vyučovací povinnosti poskytují tito pedagogové specifické poradenské služby žákům, jejich rodičům i kolegům učitelům. Věnují zvláštní pozornost poruchám dětí a mladistvých z hlediska pedagogické, psychologické a sociální normy, jejich zjišťování, prevenci a nápravě.** Výchovný poradce působí na škole jako poskytovatel poradenských služeb spolu se školním metodikem prevence, případně školním psychologem/školním speciálním pedagogem a jejich konzultačním týmem složeným z vybraných pedagogů školy.

Zde se dotýkáme společné oblasti, která vymezuje a následně realizuje možnosti v péči o žáky s problémovými projevy chování. Této problematice se v praxi věnují zejména školská poradenská pracoviště, společně s pedagogicko-psychologickými poradnami a realizátoři péče bývají nejčastěji Střediska výchovné péče, případně další preventivně-výchovná zařízení.

Standardní činnosti, kterým se pracovníci školního poradenského pracoviště věnují, se liší dle dílčích rolí, jež zastávají. **Výchovný poradce vykonává zejména činnosti poradenské, koordinační, informační a metodické. O těchto činnostech vede písemnou dokumentaci. Náplň činnosti výchovného poradce je stanovena vyhláškou MŠMT ČR č.72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. (Novelizace vyhláška č.116/2011Sb).**

Dle návrhu koncepce poradenských služeb poskytovaných na školách je rozsah poradenské činnosti dán kompetencemi pedagogického pracovníka s rozšířenou kvalifikací. **Rozsah činností výchovného poradce tak bude ovlivněn přítomností školního psychologa a školního speciálního pedagoga.**

V praxi by to mělo vypadat tak, že pokud je školské poradenské pracoviště zabezpečeno všemi dostupnými odbornými pracovníky (metodik prevence, výchovný poradce, školní psycholog, speciální pedagog, případně asistent pedagoga), každý pracovník vykonává činnosti dle své (vyhláškou vymezené) odborné role a svých kompetencí. V tomto případě dochází k redukci činností, které výchovný poradce vykonává (zejména v oblasti diagnostické a intervenční práce s jednotlivcem i se skupinou). V každém případě tito pracovníci vzájemně spolupracují.

V opačném případě vykonává výchovný poradce všechny uvedené činnosti v plném rozsahu (podrobněji ve vyhlášce a Koncepti poradenských služeb poskytovaných ve škole).

V kategorii základních vymezení činností, které výchovný poradce na škole vykonává, však není jasně uvedeno, že se v běžné praxi většiny škol zabývá mimo jiné i problematikou poruch chování u dětí a mladistvých, jejich prevencí a nápravou. Naopak ve výčtu činností, které by měl vykonávat metodik prevence, je v kategorii metodické a koordinační činnosti jasně popsáno, že se zabývá oblastí prevence sociálně patologických jevů, vyhledává problémové projevy chování u žáků a věnuje se preventivní práci s třídními kolektivy. Mimo jiné metodicky vede a koordinuje vzdělávání pedagogů na školách v této problematice. Přesto se v praxi ukazuje, že náplň práce výchovného poradce zahrnuje i tuto oblast péče.

Na většině škol se tak setkáváme s modelem, kdy školní poradenské služby jsou nejčastěji poskytovány výchovnými poradci, kteří se věnují zejména problematice kariérového poradenství a procesu integrace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Společně s metodiky prevence, kteří se orientují na zajištění prevence všech forem rizikového chování, se podílejí na vytváření inkluzivního prostředí.

Spolupráce výchovných poradců s třídními učiteli při řešení výchovných i vzdělávacích problémů:

- Společné jednání s osobami odpovědnými za výchovu, tj. žádost o pomoc při řešení vzniklého problému.
- Svolání výchovné komise v případě závažných provinění se proti školnímu řádu nebo opakujících se prohřešků.
- Jednání s organizacemi zabývajícími se péčí o děti a mladistvé.

Jak bylo výše zmíněno, výchovný poradce se mimo jiné zaměřuje na žáky s problémovými projevy chování, dále na žáky se specifickými poruchami chování, na žáky jejichž chování vykazuje znaky sociální nepřizpůsobivosti. Může se též jednat o děti trpící vnitřními konflikty, o žáky, kteří procházejí náročnými životními situacemi apod. Nejčastěji spolu s metodikem prevence pomáhá řešit kázeňské problémy ve třídách, šikanu a další problematické (případně sociálně patologické) projevy chování žáků na škole. Příkladem mohou být obtíže, se kterými se výchovní poradci setkávají na školách často a při jejich dlouhodobějším a intenzivnějším charakteru se obracejí právě na střediska výchovné péče:

- komunikační problémy a vztahové problémy (s vrstevníky, s rodiči, s autoritami...)
- výrazné zhoršení školního prospěchu
- záškoláctví
- nerespektování autority učitele
- neplnění si školních povinností
- krádeže
- kontakt s drogou, alkoholem
- agresivita (např. neadekvátní řešení konfliktních situací)
- šikana)
- vandalismus
- útěky z domova

Řešení kázeňských a výchovných problémů žáků

Jedna z dílčích činností výchovného poradce je napomáhání při řešení výchovných problémů žáků na škole. Je na místě poznamenat, že forma konkrétní pomoci může být různá a často velmi individuální s ohledem na možnosti školního poradenského pracoviště a jeho odborného zajištění.

V první řadě se opírá o spolupráci s dalšími pracovníky tohoto pracoviště, podobně i o spolupráci s jednotlivými pedagogy, zejména s třídními učiteli. V praxi to může vypadat např. takto: *Na základě doporučení třídního učitele může výchovný poradce pracovat se žákem individuálně v rámci svých konzultačních hodin, nebo se účastnit jednání třídního učitele s rodiči (s osobami odpovědnými za výchovu).*

Tato praxe pomalu začíná fungovat a v posledních letech se tak děje na většině škol, kde je funkční školské poradenské pracoviště a role odborných pracovníků jsou jasně vymezeny. Výchovný poradce také zprostředkovává rodičům spolupráci s pedagogicko-psychologickou poradnou, se středisky výchovné péče a s dalšími odbornými institucemi, které se věnují dětem a mladistvým s problémovým chováním.

Pokud problémy přetrvávají a dílčí výchovná opatření v rámci školy nepomáhají, schází se výchovná komise. Svolává ji ředitel školy ve složení: člen vedení školy, třídní učitel, učitel, který má se žákem problémy, výchovný poradce, metodik prevence, žák. Cílem je vyslechnout všechny strany a pokusit se vyřešit problém. O schůzce se pořizuje zápis. Rodič (osoba odpovědná za výchovu) obdrží kopii zápisu, pokud se přímo neúčastní jednání. Výstupy z výchovné komise bývají často podkladem při samotné diagnostice obtíží problémového žáka, který je přijat do střediska výchovné péče.

Spolupráce výchovného poradce s dalšími odborníky a organizacemi při řešení výchovných problémů žáků

Prvními (již zmiňovanými) odbornými pracovníky, kteří se podílejí na řešení kázeňských problémů ve škole, jsou samotní pedagogové, zejména třídní učitelé. Následuje ředitel školy, který může též konkrétně jednat v případě opakovaného výskytu kázeňského problému u žáka (z represivního opatření můžeme zmínit např. udělení ředitelské důtky). Pedagogická rada může rozhodnout o potrestání žáka sníženou známkou z chování. Výchovná komise je pomocný orgán ve složení: ředitel (zástupce ředitele), výchovný poradce, metodik prevence, třídní učitel nebo jiný pedagog, mohou být přizváni rodiče žáka a žák samotný.

U vážných kázeňských nedostatků, problémových projevů chování, kde se jedná již o sociálně patologické jevy (experimenty a užívání návykových látek, šikana, záškoláctví, delikventní chování apod.), **je na místě spolupráce výchovného poradce se školním metodikem prevence.** Některé školy mají k dispozici též školního psychologa, kterého mohou zapojit do spolupráce při realizaci konkrétních forem řešení (individuální konzultace, diagnostika, terapeutická pomoc a podpora rodičů problémového žáka).

Spolupráce s organizacemi (viz podrobně kapitulu č. 3, 4, 5)

- Pedagogicko-psychologická poradna
- Středisko výchovné péče

- Orgány péče o dítě
- Policie ČR

Nejvýznamnější partnerem škol jsou Střediska výchovné péče a Pedagogicko-psychologické poradny (viz kapitolu č. 5). Psychologická poradna patří ze zákona do systému poskytování poradenských služeb. Zajišťuje pro školy odborné pedagogicko-psychologické služby. Provádí především odborná vyšetření žáků, poskytuje metodickou pomoc pedagogickým pracovníkům a výchovným poradcům. Provádí také testy profesní orientace. Poradnu může kontaktovat rodič nebo škola.

Střediska výchovné péče jsou školská zařízení, která obecně zajišťují preventivně-výchovnou péči pro děti, žáky a studenty s rizikem vzniku a vývoje poruch chování, přičemž poskytují svou intervenci také rodičům (osobám odpovědným za výchovu), rodinným příslušníkům nebo škole (podrobně viz kapitolu č. 3). Kontaktovat Středisko může škola i rodič – žák (u nezletilého dítěte vždy osoba odpovědná za výchovu), ale o vstup do péče Střediska je vždy na dobrovolné bázi (výjimku tvoří soudně nařízené programy).

2) Komunikace a spolupráce s rodinou jako výchozí předpoklad a ústřední linie úspěšnosti

Vyjdeme-li z předpokladu, že úvodní komunikace s rodinou problémového žáka již proběhla přímo s pracovníky poradenského školského pracoviště a osoba odpovědná za výchovu (nejčastěji rodič) je dostatečně seznámena s aktuální situací, **můžeme volit další postup a konkrétní nabídku pomoci. Zapojení rodičů do procesu dalších kroků, nápravy jako partnerů** a ne jako „viníků“, kteří udělali ve výchovném procesu chybu, je základní podmínka a předpoklad pro navázání úspěšné spolupráce. **Rodiče je zejména zapotřebí motivovat k iniciativě o pomoc odborné pracoviště požádat a ne se do této aktivity nutit** a vnímat instrukce výchovného poradce jako nátlak a nutnou podmínku toho, aby žák nebyl represivně postižen. Nezbytně nutné je vše potřebné dopředu vysvětlit, aby měl rodič i žák o daném pracovišti dostatek informací. Je-li však potřeba problém akutně řešit a s rodiči se spolupráci nedaří navázat, **může škola požádat o pomoc a spolupráci také pracovníky OSPOD**, kteří v případě nečinnosti osob odpovědných za výchovu, mohou provést v rodině šetření a pozvat rodinu k podání vysvětlení (podrobněji v kapitole č. 3).

Rodiče se často snaží výchovný problém žáka udržet na poli řešení v rovině škola – žák – rodič a další zásah odborných pracovišť a institucí je děsí. Nemají důvěru v další odborníky a snaží se kontaktu s nimi vyhnout. Proto je nezbytně nutné všem účastníkům jednání podrobně vysvětlit, proč mají danou organizaci (SVP, PPP a jiné odborné pracoviště) kontaktovat, případně využít jejich nabídky péče. Dále je potřeba informovat rodiče, co dané pracoviště konkrétně vykonává, zda je péče bezplatná nebo za úhradu, jaký je její rozsah trvání, případně, co mohou očekávat za výstupy. V některých případech je též možné společně s rodičem dané zařízení (pracoviště) kontaktovat a podpořit rodiče v tomto kroku. Počáteční nastavení a spolupráce rodiče již v samotné škole žáka, je do jisté míry vstupním předpokladem potřebného zapojení do procesu péče o problémového žáka ve Středisku (případně v jiných zařízeních preventivně výchovného typu). V případně stanovených doporučení k využití služeb a péče ve Středisku **je tak spolupráce s osobami odpovědnými za výchovu základním předpokladem dosažení pozitivní změny v rodinném systému a hlavně v samotném nastavení žáka.**

To vyplývá zejména ze samotného procesu péče o problémové žáky (děti a mladistvé), u nichž se výrazně ukazuje provázanost 3 hlavních „pilířů“ v tomto systému. **DÍTĚ – RODINA – ŠKOLA** fungují ve velmi těsném a provázaném vztahovém systému, který na sebe vzájemně působí a výrazně ovlivňuje samotnou péči o tyto žáky. Zejména pak výstupy a konkrétní formy „nápravy“, návky nových modelů se realizují jak v rodině samotné, tak i v kmenové škole, kam se dítě vrací zpět (pokud nejsou důvody ke změně). **Proto je nezbytně nutné udržet funkční komunikaci a spolupráci mezi školou a rodinou**, následně pak do toho zapojit pracovníky Střediska, kteří v danou dobu o dítě (žáka) pečují – realizují preventivně-výchovný program.

Z těchto důvodů Střediska nepracují pouze s klientem v rovině individuální, ale zapojují do dílčích programů i do péče jako takové samotné rodinné příslušníky. U osob nezletilých probíhají veškerá vstupní jednání (konzultace), podepisování smluv, souhlasy s vyšetřeními apod. vždy s osobami odpovědnými za výchovu. **Dílčí spolupráce a komunikace s rodiči (osobami odpovědnými za výchovu) konkrétně ve Střediscích probíhá nejčastěji formou rodinných a individuálních konzultací a skupinových programů** (ve formě skupinové terapie).

Formy spolupráce Střediska a PPP s osobami odpovědnými za výchovu

Osoby odpovědné za výchovu (nejčastěji rodiče) se podílejí na vlastním procesu reedukace a resocializace klientů. **Dávají souhlas k přijetí a vedení nezletilého klienta.** Po zpracování **podepisují individuálně výchovný plán dítěte a plán práce s klientem. Uzavírají smlouvu o pobytu dítěte v dílčích programech Střediska. Dávají souhlas k veškerým psychologickým a speciálně-pedagogickým vyšetřením, se kterým jsou dopředu seznámeni. Jsou zváni na pravidelné konzultace o probíhající práci s nezletilým dítětem.** Konzultují průběh programu (pobytu) dítěte ve Středisku s odbornými vychovateli a učiteli, kteří jsou zaměstnanci Střediska. Podrobnější zapojení upravuje individuálně výchovný plán a smlouva o spolupráci. Je jim též předávána závěrečná zpráva z programu dítěte ve Středisku, z odborných vyšetření z poraden.

3) Střediska výchovné péče, současná nabídka pomoci a kompetence

Tato kapitola se přímo zaměřuje na charakteristiku a zacílení tohoto preventivně výchovného zařízení. Měla by blíže specifikovat nabídku služeb, pro koho jsou tyto služby určeny a v neposlední řadě se věnuje přímé spolupráci se školami a orgány sociálně právní ochrany dítěte.

Střediska výchovné péče (dále jen Střediska) zřizuje ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, doposud organizačně spadala zpravidla pod diagnostické ústavy. Díky tomuto propojení se však často stávalo, že byla zaměňována za již zmíněné diagnostické ústavy. Zákonem se také upravil a sjednotil název z dřívějšího Střediska pro děti a mládež na Středisko výchovné péče. V současné době má i řada Středisek právní subjektivitu – nejčastěji se jedná o příspěvkové organizace a je možné mezi nimi najít i zařízení soukromá. Dle informací z webových stránek MŠMT je aktuálně v ČR 42 Středisek převážně nabízejících ambulantní péči.

Jedna ze základních definic vystihuje hlavní zaměření tohoto školského zařízení:

„Střediska výchovné péče obecně zajišťují preventivně-výchovnou péči pro děti, žáky a studenty s rizikem vzniku a vývoje poruch chování, přičemž poskytují svou intervenci také rodičům (osobám odpovědným za výchovu), rodinným příslušníkům nebo škole.“

Ve střediscích pracují pedagogičtí pracovníci, speciální pedagogové a psychologové, na které se lze obracet v případech problémů v chování dětí, žáků a studentů.

Jak bylo výše uvedeno, Středisko výchovné péče je školské zařízení, které poskytuje nejčastěji všestrannou, preventivně výchovnou péči dětem a mladistvým s poruchami chování. Obecnou **náplní Střediska je snaha o diagnostiku a nápravu výchovných problémů nebo negativních projevů chování**. Středisko pracuje nejen s jedincem, který se negativního chování dopouští, ale také s jeho nejbližším okolím, jako je rodina a škola. **Jedná se o dobrovolný a bezplatný typ preventivně výchovné péče nabízený klientům, celým rodinám, školám i spolupracujícím institucím**. Podmínkou je dobrovolný vstup klienta do péče a jeho spolupráce!

Diagnostické, preventivně-výchovné a poradenské služby, které Střediska poskytují v rámci péče o děti s rizikem poruch chování nebo s již rozvinutými projevy poruch chování a negativních jevů v sociálním vývoji, u kterých není nařízena ústavní nebo uložena ochranná výchova, případně zletilým osobám do ukončení středního vzdělávání (dále jen „klient“), **se uskutečňují zejména AMBULANTNÍ FORMOU**.

Co nejčastěji Střediska ambulantní formou nabízí:

- rodinné poradenství a terapie (skupinový program pro rodiče)
- výchovné a psychologické poradenství dětem (individuální a skupinovou formou)
- skupinové programy pro děti a dospívající
- preventivně výchovné programy pro děti, které se dopustily činu jinak trestného
- telefonická krizová intervence pro děti a mladistvé
- psychologickou a speciálně pedagogickou diagnostiku
- konzultace pro odborníky pracující s dětmi a s dospívajícími
- preventivně výchovné programy internátního typu (některá SVP mají program celodenního typu – denní stacionář)
- následnou péči po absolvování programů při SVP
- spolupráce se školami, s pracovníky OSPOD, s dalšími odbornými institucemi
- preventivně-výchovné programy pro školy a školská zařízení

3.1. Struktura Střediska a jednotlivé formy péče

Pomoc a péče je poskytována **nejčastěji ambulantní formou**, dále pak některá Střediska nabízejí **internátní a celodenní pobyty (programy)**, které bývají zpravidla dvouměsíční. **Klient je přijímán do péče pouze ambulantním oddělením**. Pobyt ve Středisku výchovné péče je tedy vždy na bázi určité dobrovolnosti dítěte, které má být na pobyt umístěno a nástup je možný pouze se souhlasem a ve spolupráci s rodičem (osobou odpovědnou za výchovu).

Pokud by škola chtěla využít nabídky služeb Střediska a doporučí jej rodině (osobě odpovědné za výchovu) nezletilého žáka s problémovými projevy chování, je potřeba mít na paměti, že první kontakt a spolupráce probíhá právě na ambulantním oddělení, kterým disponuje každé středisko výchovné péče.

AMBULANTNÍ PÉČE bývá v této problematice považována za ústřední, klient nejdříve přichází do péče ambulantního oddělení a teprve na základě komplexní diagnostiky a posouzení problému je mu nabídnuto v ambulantní péči pokračovat, případně je rodině nabízen a doporučen celodenní – internátní program. Všechna oddělení Střediska spolu úzce souvisejí a spolupracují společně v tom smyslu, že si navzájem podle indikace výchovného problému předávají klienty a klienti se po absolvování pobytu vracejí do následné péče právě ambulantního oddělení.

Na ambulantní oddělení klient (dítě s výchovným problémem) dochází sám, nebo v doprovodu osoby odpovědné za výchovu (nejčastěji rodič) na předem domluvená „sezení“ v určitých intervalech, nebo zde má několik sezení, která vedou k umístění na pobytové oddělení. Dále sem může klient i celá rodina docházet po absolvování pobytu ve Středisku, jedná se o tzv. následnou péči.

Ambulantní oddělení se dále zaměřuje na práci s kolektivy, kde se vyskytl nějaký problém. Nejčastějším příkladem jsou třídní kolektivy, kde dochází např. k šikaně jednoho, nebo více žáků. Pracovníci SVP v tomto případě pracují se skupinovou dynamikou a snaží se odstranit „nezdravé“ vztahy mezi spolužáky a stmelit celý kolektiv dohromady.

Oproti tomu **POBYTOVÁ ODDĚLENÍ** (internátní a celodenní programy) realizují výchovně-vzdělávací (zpravidla osmitýdenní) pobyty v jedné nebo více výchovných skupinách (6 až 8 dětí), které jsou založeny na dobrovolné spolupráci klienta a rodiny. Dobrovolnost spočívá v tom, že dítě a osoba odpovědná za výchovu před začátkem svého nástupu „na pobyt“ sepíše se Střediskem smlouvu o pobytu (umístění do programu Střediska), která deklaruje snahu klienta s problémem „něco dělat“ a také ho zavazuje k dodržování daných pravidel. Celodenní a internátní programy se zpravidla realizuje formou preventivně-výchovné péče zaměřené na primární a sekundární prevenci (sociálně patologické jevy, výchovné problémy a poruchy chování u dětí a mládeže, prevence kriminality).

Vzhledem k tomu, že v nabídce Středisek se aktuálně objevila i rozšířila forma celodenní (dříve stacionární) péče, která může být považována za mezistupeň mezi péčí ambulantní a internátní. Dítě je v programu Celodenního oddělení do odpoledních hodin a pak se vrací zpět do rodiny, s níž se během trvání programu intenzivně spolupracuje. Jako ukázkou můžeme nabídnout koncepci Celodenní oddělení Klíčov, které již dlouhodobě a úspěšně tento program nabízí (viz Příloha č. 3).

NABÍDKA SLUŽEB STŘEDISKA

Probíhá nejčastěji ve formě preventivně výchovných a vzdělávacích programů.

1) Ambulantní služby poskytované ambulantním oddělením:

- poskytování jednorázové poradenské intervence
- individuální činnosti s klientem
- skupinových činností s klienty (např. práce se školním kolektivem)
- poskytování služeb zákonným zástupcům nezletilého klienta
- spolupráce se školami, se školskými poradenskými pracovišti a institucemi
- spolupráce s orgány sociálně-právní ochrany dětí
- spolupráce se zdravotnickými zařízeními a dalšími orgány podílejícími se na prevenci a řešení rizikového chování klientů

2) Celodenní programy (koedukované skupiny) bývají zpravidla dvouměsíční, jedná se o preventivně výchovné programy stacionárního typu pro děti a mladistvé s problémovým chováním (zejména doma, ve škole, ve vrstevnických skupinách), dále pro děti a mládež s poruchami chování a učení. Celodenní péče probíhá pouze ve dnech školního vyučování. Vzdělávání klientů je zajištěno v dopoledním bloku ve škole při Středisku nebo klient dochází nadále do své kmenové školy. Odpoledne probíhají výchovné a zážitkové programy.

3) Internátní program – pobyt (koedukované skupiny) – zpravidla dvouměsíční, preventivně-výchovný program internátního typu a intenzivní formy péče probíhající v pobytovém zařízení Střediska (komunitní model péče zaměřený na strukturu a režimové prvky). Internátní péče je zpravidla celoroční a je určena dětem a mladistvým s problémovým chováním (s poruchami chování a učení), u kterých nebyla ambulantní péče dostačující a výchovné problémy jsou vážnějšího rázu.

Pobytová oddělení – struktura dne

- v dopoledních hodinách probíhá vyučování ve škole při středisku, dle individuálního výukového plánu vypracovaného kmenovou školou (případně žák dochází do své kmenové školy v okolí Střediska)
- v odpoledních hodinách probíhají výchovné programy pod vedením odborného vychovatele dle týdenních výchovných plánů (terapie, komunity, sport, výtvarná činnost, kulturní a vzdělávací akce, pracovní činnost, aj.)

Konkrétní formy péče v internátním a celodenním programu

- Individuální a skupinová terapie (přístup ke klientovi, garantství, sebepoznávací, tematické a interakční skupiny, komunity)
- práce s rodinou – rodinné poradenství, rodinné konzultace
- režim, struktura dne, účast klientů na chodu oddělení
- reedukace, doučování, podpora školní připravenosti
- škola v přírodě (ve spolupráci se školou při SVP)
- prázdninové výjezdy, dětský letní tábor
- zátěžové programy pro klienty obou programů (několikadenní výjezdy)
- sekundární prevence zaměřená na minimalizaci rizik a důsledků spojených s užíváním návykových látek a se sociálně patologickými projevy chování.

Př. Dílčí výchovně-vzdělávací, sociální a nácvikové programy na celodenním a internátním oddělení SVP Klíčové:

- *nácviky sociálních a komunikačních dovedností – formou interakčních skupin*
- *tematické skupiny, hodnotící skupiny, komunity*
- *nácvik sebeobslužných činností + domácí povinnosti*
- *sportovní programy (návštěvy tělocvičny, horolezecké stěny, bazénu a jiné sportovní aktivity)*
- *hudební kroužek, kroužek vaření, dílenské práce a estetizace oddělení*
- *arteterapie (výtvarně-tvořivé činnosti, keramická dílna), ergoterapie (pracovní terapie), muzikoterapie*
- *kulturně vzdělávací akce*
- *prožitkové a zátěžové programy (jednodenní a víkendové akce), několikadenní výlety výjezdy o letních prázdninách.*

3.2. Cílová skupina a profil klientů Střediska

KOMU POSKYTUJE SVP PÉČI?

Mezi základní cílovou skupinu klientů Střediska patří:

- zejména děti a dospívající, **zpravidla od 3 let (některé od počátku školní docházky) do ukončení středoškolské přípravy na povolání (26 let)**
- jejich rodiny (rodičům, dalším rodinným příslušníkům).
- Dále Střediska nabízejí odbornou pomoc **školám a spolupracujícím institucím** (zejména se jedná o PPP, o OSPOD a další organizace věnující se dětem a mladistvým).

KOMU KONKRÉTNĚ STŘEDISKA POMÁHAJÍ?

- dětem a mladistvým s výchovnými a výukovými problémy
- dětem a mladistvým s poruchami chování
- dětem a mladistvým nacházejícím se v obtížných životních situacích, se kterými si neví rady nebo je řeší neadekvátními způsoby
- dětem a mladistvým, u nichž nenastal důvod k nařízení ÚV nebo OV
- rodinám a jejich dětem (rodinným příslušníkům)
- školám a spolupracujícím institucím

S ČÍM JE MOŽNÉ SE NA STŘEDISKO OBRÁTIT?

- komunikační problémy
- vztahové problémy (s vrstevníky, s rodiči, s autoritami...)
- krize dospívání
- zhoršení školního prospěchu
- záškoláctví
- útěky z domova
- krádeže
- kontakt s drogou, alkoholem
- agresivita (např. neadekvátní řešení konfliktních situací)

Klienti pobytových oddělení jsou zároveň klienty ambulantního oddělení, které může pobyt na celodenní nebo internátní oddělení doporučit, je-li to vhodná indikace. Cílová skupina klientů, na které se pobytová oddělení zaměřují, se však liší svými specifiky, které plynou z povahy problému a ze zaměření pobytových oddělení.

KOMU JE URČENA POBYTOVÁ PÉČE?

1) CELODENNÍ PÉČE je zpravidla určena klientům s **problémovým chováním (s poruchami chování)**, tedy dětem a mladistvým ve věku **10–16 let**. Jedná se zejména o klienty, kteří mají výchovné a výukové potíže (špatný prospěch, záškoláctví, krádeže, útěky z domova, agresivní a hrubé chování, šikana) a jsou žáky plnící si PŠD. **Dále nabízí pomoc dětem** (nejčastěji žákům 2. stupně) **s problémy ve škole** (problémy ve vrstevnických vztazích, problémy s autoritou učitele, absence, atd.) z narušeného, nepodnětného či

ohrožujícího rodinného prostředí, kteří úspěšně ukončili pobyt v internátním oddělení a pro které je vhodná další intenzivnější péče. Dále dětem, které si nerozumí s vrstevníky, jsou uzavřeni, mají konfliktní vztahy, jsou samotářští.

2) INERNÁTNÍ PÉČE je pobytová a celoroční, **dvouměsíční pobyt nabízí převážně klientům s výchovnými a výukovými obtížemi trvalejší povahy a větší intenzity**. Jedná se tedy děti a mladistvé s problémovým chováním a s poruchami chování, jejichž potíže není možné zvládnout pouze ambulantně, případně není dostačující ani program celodenního typu. **Věková hranice těchto klientů bývá různá** (liší se u jednotlivých Středisek stejně jako jeho nabídka programů – péče), **nejčastěji se však jedná o žáky 2. stupně ZŠ, některá Střediska poskytují péči i starším klientům (studentům, i pracovně nezařazeným)**.

3.3. První kontakt a postupy v péči o problémového žáka

Jak již bylo výše zmíněno, **péče a pobyt ve Středisku je nabízena na bázi určité dobrovolnosti dítěte (klienta), které je do Střediska přijímáno**. V případě ambulantní péče poskytované Střediskem je nutné s klientem sepsat určitou dohodu (kontrakt) o spolupráci, přičemž docházka do ambulantního oddělení je opět dobrovolná. Podobný postup je i v případě klienta, který má být umístěn na pobytová oddělení. **Nástup je možný pouze se souhlasem a ve spolupráci s osobou odpovědnou za výchovu**, která musí s pobytem (programem) ve Středisku souhlasit a zajistit vše potřebné k nástupu klienta do programu celodenního nebo internátního.

Pro školská zařízení a spolupracující instituce to znamená, že je nutné směřovat případné doporučení na kontakt se Střediskem výchovné péče vždy na adresu osob odpovědných za výchovu, tedy nejčastěji rodičů problematického dítěte.

Organizace přijímání klienta do péče Střediska

Klienti střediska jsou přijímáni do všech typů péče výhradně prostřednictvím ambulantních oddělení, které jsou součástí uceleného systému péče tohoto zařízení. **Pokud škola nebo školské poradenské pracoviště doporučí rodině (osobě odpovědné za výchovu) problémového žáka návštěvu (docházku) do Střediska, je zapotřebí motivovat rodiče k vlastní iniciativě domluvit si termín první návštěvy**. První kontakt probíhá telefonicky nebo osobně, po dohodnutí termínu následuje vstupní pohovor (konzultace) a je zpracován anamnestický dotazník. Na základě tohoto rozhovoru je učiněna nabídka konkrétní formy pomoci a založen spis klienta. S klientem a osobami odpovědnými za výchovu je domluvena forma spolupráce a navržen vhodný typ péče (ambulantní, celodenní, internátní program).

Vstupní konzultace: Účastní se jí klient, jeho rodiče (osoby odpovědné za výchovu) a pracovník Střediska. Ten odpovídá za kvalitní vedení konzultace, vyplní anamnestický dotazník, seznámí klienta se všemi důležitými informacemi o práci Střediska, **stanoví individuální plán práce a závěrem dohodne s klientem termíny dalších setkávání**.

Konkrétní forma a náplň výchovně vzdělávací péče o klienta ve středisku vychází z cílů a potřeb, které jsou vyjádřeny v **individuálním výchovném plánu**. Klient (osoba odpovědná za výchovu u nezletilého klienta) dostává ve Středisku nabídku diagnostických, preventivně-výchovných a poradenských služeb. Z nich si klient vybírá podle svých možností a povahy problémů, pro které vyhledal služby střediska. Při vypracování individuálního výchovného plánu vychází středisko vždy ze závěrů komplexního vyšetření klienta.

V běžné praxi Střediska to vypadá tak, že pokud si rodina zvolí ambulantní formu péče, dochází klient (další rodinní příslušníci) na pravidelné konzultace dle potřeby a stanoveného plánu. Předem jsou s klientem (s rodinou) sjednány termíny, ve kterých dochází klient z pravidla ke stejnému pracovníkovi Střediska na individuální nebo rodinné konzultace. Vzhledem k povaze problémů, se může jednat o krátkodobou, střednědobou i dlouhodobou formu péče, která se též může po dobu trvání různě měnit.

*Nejčastěji se mění forma péče, případně její délka. Klientovi je například nabídnut jeden z **pobytových programů Střediska (celodenní – internátní)**. Pokud s tím klient (dále i osoba odpovědná za výchovu) souhlasí, je možné přejít z ambulantní péče do péče celodenní nebo internátní, která bývá zpravidla dvouměsíční a má intenzivnější charakter. Po absolvování tohoto programu se klient plynule vrací zpět do péče ambulantního oddělení, kde pokračuje specifický program následné péče spojený se zpětným nácvikem docházky do kmenové školy.*

Jak vypadá péče v pobytových programech? Jako ukázkou můžeme nabídnout konkrétní podobu péče v programech Střediska výchovné péče Klíčov v Praze.

Konkrétní formy péče v internátním a celodenním programu:

- individuální a skupinová terapie (přístup ke klientovi, garantství, sebepoznávací, tematické a interakční skupiny, komunity)
- práce s rodinou – rodinné poradenství, rodinné konzultace
- režim, struktura dne, účast klientů na chodu oddělení
- reedukace, doučování, podpora školní připravenosti
- škola v přírodě (ve spolupráci se školou při SVP)
- prázdninové výjezdy, dětský letní tábor
- zátěžové programy pro klienty obou programů (několikadenní výjezdy)
- sekundární prevence zaměřená na minimalizaci rizik a důsledků spojených s užíváním návykových látek a se sociálně patologickými projevy chování

Př.: Dílčí výchovně-vzdělávací, sociální a nácvikové programy na celodenním a internátním oddělení SVP Klíčov:

- *nácviky sociálních a komunikačních dovedností – formou interakčních skupin*
- *tematické skupiny, hodnotící skupiny, komunity*
- *nácvik sebeobslužných činností + domácí povinnosti*
- *sportovní programy (návštěvy tělocvičny, horolezecké stěny, bazénu a jiné sportovní aktivity)*
- *hudební kroužek, kroužek vaření, dílenské práce a estetizace oddělení*
- *arteterapie (výtvárně-tvořivé činnosti, keramická dílna), ergoterapie (pracovní terapie), muzikoterapie*
- *kulturně vzdělávací akce*
- *prožitkové a zátěžové programy (jednodenní a víkendové akce), několikadenní výlety výjezdy o letních prázdninách*

Následná ambulantní péče po celodenním nebo internátním programu: Trvá zpravidla rok (individuální, rodinná, skupinová) – nabízí podobné spektrum programů a skupin, které jsou součástí ambulantní péče a jeho koncepce

Ambulantní péče bývá zpravidla ukončena:

- v případě úspěšného vyřešení problému
- při opakovaném nedocházení na konzultace
- při nedodržování dohodnutých pravidel ze strany klienta.

Nedílnou součástí práce s klientem ve Středisku je spolupráce s rodinou. Ta probíhá nejčastěji formou rodinného poradenství, rodinných konzultací, rodičovských skupin, výjezdů a programů pro celou rodinu (prožitkově – zátěžový program zaměřený na rodinné konstelace a terapii).

3.4. Vzdelávání problémového žáka ve Středisku

Některá Střediska disponují svou vlastní základní školou při zařízení a jsou tak schopna zajistit vzdělávání klientů (žáků) přímo během trvání internátního nebo celodenního pobytu. Ostatní zařízení vlastní školu nemají a jejich klienti docházejí do své kmenové školy, případně do smlouvané školy v okolí Střediska. **Obvyklý denní program ve Středisku zahrnuje dopolední školní výuku.** Pokud je Středisko součástí právnické osoby, ke které **náleží i základní škola**, poskytují učitelé řádné vzdělání žákům plnícím povinnou školní docházku podle IVP (individuální vzdělávací plán), se kterým jsou klienti (žáci) do střediska přijati. **K samotnému zařazení žáka do ZŠ při SVP Klíčov je vyžadován souhlas osoby odpovědné za výchovu (u nezletilého dítěte), doporučení pracovníka ambulantního oddělení SVP a kmenové školy žáka.** Osoba odpovědná za výchovu má povinnost žáka v kmenové škole předem řádně omluvit z vyučování a zajistit vzdělávací plán na období, po které bude zařazen do ZŠ při SVP.

I nadále však žáci (klienti) zůstávají „kmenovými žáky“ svých spádových škol, které jsou o průběhu a výsledcích vzdělávání řádně informováni. A to v průběhu samotného pobytu v internátním i celodenním programu, dále pak na jeho konci, **kdy je školou při SVP vypracována závěrečná zpráva a navrženo hodnocení.** Tuto zprávu škola (se souhlasem osob odpovědných za výchovu) obdrží vždy po ukončení programu.

V průběhu programu klienta v pobytových odděleních tak není přerušena jeho školní docházka, neboť důležitou součástí preventivně výchovné činnosti střediska je předcházení školní neúspěšnosti, její náprava, ale také diagnostika latentního nadání a podpora funkčního sociálního začlenění prostřednictvím sebezvzdělávání.

Z praxe vyplývají tyto možnosti:

- Není-li klient po dobu pobytu v oddělení internátním (celodenním) vzděláván ve své kmenové škole, navrhne pracovník střediska zletilému klientovi nebo osobě odpovědné za výchovu (u nezletilého klienta), aby požádal ředitele své školy **o individuální vzdělávací plán zpracovaný na dobu pobytu ve středisku.** Cílem je zajistit, aby v průběhu pobytu klienta ve středisku nedošlo k opoždění ve vzdělávání a k následnému školnímu selhávání. *S tímto vzdělávacím plánem by měl klient na pobyt nastupovat, proto je potřeba jej s kmenovou školou vyjednat v předstihu již před nástupem.* O vypracování plánu si většinou žádají sami rodiče (osoby odpovědné za výchovu – případně zletilý klient) v době, kdy se na

ambulantním oddělení sjedná možnost nástupu dítěte na pobyt a oni obdrží potřebný formulář.

- **Klient, který je žákem střední školy, navštěvuje obvykle tu školu, jejímiž je kmenovým žákem,** nebo je jeho vzdělávání řešeno po dohodě s klientem, osobou odpovědnou za výchovu u nezletilého klienta a s ředitelem školy v rámci plnění individuálního vzdělávacího plánu a s přihlédnutím k místním podmínkám.

- Pro nezletilého klienta se splněnou povinnou školní docházkou, který nenavštěvuje žádnou školu, je dopolední rozvrh činností ve středisku sestavován individuálně se záměrem podpořit zájem o sebevzdělávání a získání kompetencí důležitých pro odpovídající uplatnění na trhu práce.

Nácvik docházky do kmenové školy – v 2. části pobytových programů bývá školou při SVP (ve spolupráci s kmenovou školou) realizován nácvik zpětné docházky do „kmenové školy“ za asistence odborných pracovníků Střediska. Podmínky dohody o tomto nácviku jsou sjednávány s osobou odpovědnou za výchovu a s pracovníky školy při SVP. S klientem je sepsána „Smlouva o formě následného programu“, kterou podepisuje klient, osoba odpovědná za výchovu, vedoucí školy při SVP (učitel v SVP) a ředitel spádové školy žáka. *Tato specifická forma docházky spojené s nácvikem se prozatím realizuje pouze ve škole při SVP Klíčov na Praze 9, ale školy si tento projekt velmi chválí. Jedná se totiž o přímý nácvik zpětné docházky žáka do spádové školy, kde se realizují případné změny v chování a fungování žáka ve své třídě.*

3.5. Výstupy, doporučení, závěrečná zpráva

UKONČENÍ PÉČE – programu ve Středisku

Ambulantní péče může být dle povahy problému krátkodobá, střednědobá i dlouhodobá. **Ukončení péče – programu může probíhat standardním způsobem vymezeným kontraktem a smluvními podmínkami z obou stran. Na základě vnitřních pravidel Střediska jsou jasně stanovené podmínky pro ukončení programu v pobytových typech oddělení.** Tyto podmínky zahrnuje „Smlouva o pobytu“, kterou podepisují osoby odpovědné za výchovu při přijetí klienta do péče. Klienti jsou s nimi seznámeni na první „seznamovací skupině“ a mohou si je přečíst na nástěnce, kde jsou jasně poučeni o tom, jakým způsobem mohou i oni ukončit dobrovolně program pobytového oddělení Střediska. Dohoda umožňuje oběma stranám odstoupit od smlouvy v případě porušení stanovených pravidel, včetně základních pravidel vymezených vnitřním řádem oddělení.

Důvody přerušování nebo ukončení pobytu klienta v programu celodenním – internálním

1) ze strany zařízení:

- Řádné splnění podmínek kontraktu (smlouvy), vedoucí k ukončení programu.
- Opakované nebo závažné porušení kontraktu (vnitřních pravidel oddělení – viz vnitřní řád oddělení) klientem .
- Kontraindikace – změna programu nebo doporučení jiného typu péče.
- Onemocnění, které vyžaduje dlouhodobější intenzivní domácí péči, lékařskou péči, hospitalizaci klienta v nemocnici.
- Svévolné opuštění programu klientem.

- Nedostatečná spolupráci s osobami odpovědnými za výchovu (neuhrazení povinných plateb v určeném termínu).
- Pasivita a nespolupráce klienta na řešení jeho výchovných problémů.
- Z provozních důvodů Střediska (se souhlasem zřizovatele).

2) ze strany uživatele:

- Řádné splnění podmínek kontraktu (smlouvy), vedoucí k ukončení programu.
- Předčasné ukončení na vlastní žádost eventuálně bez udání důvodu (útěk). Pobyt je v celodenních a internátních programech dobrovolný – klient má právo kdykoliv ukončit pobyt.
- Závažné rodinné události (zdravotní důvody zákonných zástupců a jiné).
- Nedodržení podmínek smlouvy ze strany Střediska.

Organizace propouštění klienta ze Střediska

- Termín ukončení pobytu je uveden ve smlouvě o pobytu, případná změna (např. z technických nebo provozních důvodů) je klientům a osobám odpovědným za výchovu (u nezletilých klientů) včas prokazatelným způsobem oznámena.
- Vyrovnání finančních náležitostí provádí v den ukončení pobytu sociální pracovnice.
- Předání osobních věcí, prádla a ošacení, školních potřeb a pomůcek, zdravotní dokumentace, léků, případně dalších náležitostí, provádí v den ukončení pobytu sociální pracovnice.
- Před podpisem o přijetí závěrečné zprávy má klient a osoby odpovědné za výchovu u nezletilého klienta vytvořeny podmínky k prostudování závěrečné zprávy.
- Projednání závěrečné zprávy s klientem nebo s osobou odpovědnou za výchovu u nezletilého klienta zajišťují určení pracovníci Střediska.

ZÁVĚREČNÁ ZPRÁVA

Ambulantní oddělení (celodenní a internátní oddělení zvláště) zpracovává závěrečnou zprávu v souladu s vyhláškou č. 458/2005 sb. vždy po ukončení péče. Náležitosti této zprávy jsou pro každý typ oddělení specifické a upravuje je výše uvedená vyhláška. Se závěrečnou zprávou je vždy klient a osoby odpovědné za výchovu řádně seznámen (stvrzuje tak svým podpisem) a její originál si odnáší s sebou. V případě dlouhodobé péče (péče přerušené) se výstupní zpráva z ambulantní péče nezpracovává automaticky, pouze na případné vyžádání nebo je-li péče z nějakého důvodu nečekaně ukončena. Zprávy z pobytových programů jsou vypracovány vždy ještě před úplným ukončením programu a klient si s sebou zprávu odnáší. Osoby odpovědné za výchovu (u nezletilého klienta) se zároveň písemně vyjadřují k souhlasu se zasláním této zprávy kmenové škole, případně dalším spolupracujícím institucím (OSPOD).

V praxi se tato opatření plynoucí z vyhlášky a metodického pokynu jeví poněkud nešťastně v tom, že osoby odpovědné za výchovu nezletilého klienta mají právo si závěrečnou zprávu z programu ve Středisku ponechat a je jen na jejich uvážení, zda ji do školy přinesou sebou ukázat a seznámí školské pracoviště s případnými výstupy a doporučeními.

Jinak tomu je se závěrečnou zprávou ze školy při Středisku, kde je dítě vzděláváno po dobu trvání programu v pobytových odděleních Střediska. Škola při Středisku vypracovává komplexní zprávu i s návrhem hodnocení, kterou po ukončení programu zasílá kmenové

škole žáka (viz kapitola „Vzdělávání žáků ve Středisku“). S tímto postupem je osoba odpovědná za výchovu seznámena na začátku spolupráce se školou při Středisku a stvrzuje to svým podpisem.

Co se týče výstupů z programů Střediska i z péče jako takové, je vždy obeslán a informován pracovník OSPOD, jemuž jsou poskytovány informace na základě platných předpisů v průběhu trvání péče i po jejím ukončení. Škola je bohužel informována pouze se souhlasem osob odpovědných za výchovu a výstupy a doporučení jsou obsaženy převážně v závěrečné zprávě, kterou rodič může do školy přinést k nahlédnutí. Pokud je žákovi – rodině přidělen pracovník OSPOD (sociální pracovník, kurátor), je samozřejmě v kontaktu jak s pracovníky Střediska, tak i se školou problémového žáka a do jisté míry může i on školu informovat.

Náležitosti závěrečné zprávy z ambulantních oddělení:

- osobní údaje o klientovi ve smyslu § 10 odst. 2 Vyhlášky č. 458/2005 Sb.,
- termín přijetí a ukončení péče,
- sociální anamnézu,
- výsledky psychologického, speciálně pedagogického vyšetření (pokud proběhlo),
- další diagnostické údaje o klientovi a jeho rodině,
- výsledky (poradenské, terapeutické, výchovně-vzdělávací, psychologické) péče,
- doporučení další péče, výchovná doporučení pro osoby odpovědné za výchovu, pro školy a další spolupracující instituce.

Výstupní zpráva z internátního (celodenního) programu navíc obsahuje tyto body:

- výsledky výchovně vzdělávací práce zhodnocené odbornými vychovateli,
- výsledky klienta dosažené v době školní výuky (hodnocení individuálního vzdělávacího plánu), včetně návrhu klasifikace pro kmenovou školu,
- průběh a hodnocení pobytu,
- hodnocení spolupráce s osobami odpovědnými za výchovu,
- závěry a doporučení pro další spolupráci se Střediskem – následná péče, doporučení pro péči mimo program Střediska - formy a možnosti další spolupráce.

(Ukázku závěrečné – výstupní zprávy z pobytového oddělení viz Přílohu č. 4).

4) Spolupráce Střediska s odbornými pracovišti a institucemi, které se podílí na péči o tyto žáky

Forma spolupráce s ostatními institucemi probíhá v průběhu celého roku a je iniciována jak celou organizací, tak jednotlivými odděleními Střediska. Pravidelně jsou tato zařízení v kontaktu zejména se zřizovatelem – MŠMT a Magistrátem hl. města Prahy. Nejintenzivnější spolupráce probíhá zejména se školami a školskými poradenskými pracovišti jako jsou např. pedagogicko-psychologické poradny. Dále pak Střediska úzce spolupracují s orgány sociální právní ochrany dětí, které mnohdy vstupují do samotného procesu péče o problémové žáky a současně bývají častými iniciátory péče podobně jako kmenové školy.

Pravidelná spolupráce Střediska probíhá zejména v rovině partnerské a to zejména s těmito institucemi:

- **Školy a ostatní školská zařízení** ZŠ, SŠ, SOU, OU, Vyšší odborné školy a VŠ – stáže, dobrovolníci – pomocné práce), **pedagogicko-psychologické poradny, SPC**
- **OSPOD, OPD** – orgány sociálně právní ochrany dětí (kurátoři pro děti a mládež, sociální pracovníci)
- **Ostatní Střediska výchovné péče v kraji**, zejména ambulantní oddělení (spolupráce v souvislosti s podobnou problematikou a cílovou skupinou, předání klientů na pobytová oddělení, následná péče)
 - Dětská a dorostová detoxifikační centra
 - Kontaktní centra, terapeutické komunity, doléčovací centra, azylová zařízení
 - Probační a mediační služba
 - Úřady městských částí (obecní úřady)
 - **Policie ČR** a Městská policie
 - Zdravotnická zařízení

4.1. Spolupráce se školami a školskými poradenskými pracovišti

Spolupráce na základě podnětu střediska

Spolupráce střediska se školou a školským zařízením (dále jen „škola“) týkající se klientů střediska probíhá s přihlédnutím k ochraně osobních údajů klienta. Při přijetí žáka školy do péče Střediska si toto zařízení vyžádá od ředitele školy **zprávu o žákovi**. V případě, že ve škole působí školní psycholog či školní speciální pedagog, vyžádá si středisko při přijetí žáka do péče od uvedených pedagogických pracovníků písemnou zprávu o prospěchu klienta, jeho zařazení do žákovského kolektivu a diagnostických zjištěních učiněných ve škole. Bez písemného souhlasu zletilého klienta nebo osoby odpovědné za výchovu u nezletilého klienta nelze od školy informace o klientovi (žáku školy) vyžadovat. **Dále, ve spolupráci s pedagogy (zejména s třídním učitelem a ředitelem), je po škole požadováno (před nástupem klienta na pobytové oddělení) vypracování Individuálního vzdělávacího plánu pro žáka na dané období, kdy bude ve škole při zařízení vzděláván.**

Spolupráce na základě podnětu školy

Na základě podnětu obdrženého ze školy poskytuje oddělení ambulantní pedagogickým pracovníkům školy **odborné informace z oblasti prevence sociálně patologických jevů, diagnostické a poradenské služby i metodickou pomoc v oblasti výchovy a vzdělávání dětí a žáků s rizikem či projevy poruch chování.**

Dále středisko může zabezpečovat pro školu preventivně výchovné činnosti s třídními kolektivy (diagnostiku sociálního klimatu třídy a vztahů mezi žáky v rámci řešení negativních jevů ve školních třídách, cílené speciálně pedagogické programy pro třídní kolektivy při předcházení a řešení problémů šikany, intolerance a diskriminace, zneužívání návykových látek apod.).

Zpracování speciálně pedagogického programu pro třídní kolektivy

Středisko může po dohodě se školou vypracovat a realizovat speciálně pedagogický program pro třídní kolektivy při předcházení a při řešení sociálně patologických jevů („preventivní výchovný program“), který má splňovat určité náležitosti (vymezené Metodickým pokynem). Realizace preventivně výchovného programu má zpravidla tři fáze: diagnostickou, intervenční a hodnotící.

Spolupráce Střediska se školskými poradenskými pracovišti (s PPP)

Jsou-li u klienta zjištěny speciální vzdělávací potřeby, spolupracuje středisko při zajišťování komplexní péče o klienta s **pedagogicko-psychologickou poradnou nebo speciálně pedagogickým centrem**. Sdělování údajů o klientovi školským poradenským zařízením je vázáno souhlasem podle zvláštního právního předpisu. (Podrobněji o této spolupráci viz kapitolu č. 4).

4.2. Spolupráce Středisek a škol s orgány sociálně právní ochrany dětí a s Policií ČR

Druhým pomocným pilířem v oblasti spolupráce Střediska a školy je pomoc a podpora ORGÁNU SOCIÁLNĚ PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ (dále jen OSPOD).

Pracovníci těchto orgánů samostatně vykonávají sociální agendu na úseku péče o rodinu a děti v rozsahu daném platnými zákony ČR a souvisejícími právními normami. **Tito pracovníci v rámci sociálně-právní ochrany a zájmů nezletilých dětí poskytují pomoc při sepsání a podání návrhů k soudu. Zajišťují sociálně – právní poradenství včetně doporučení či zprostředkování odborné nebo specializované pomoci a služby jinými institucemi.**

Spolupráce Střediska a OSPOD je úzce provázaná, stejně tomu tak je i se školami a školskými zařízeními, které se věnují péči o problémové žáky (děti a dospívající s problémovým chováním, s poruchami chování, ohrožené děti atd.). Přímá spolupráce v sobě zahrnuje poskytování informací, vypracovávání podkladových zpráv a **přímou spoluúčast při poradenské a preventivní činnosti.**

Středisko (podobně jako škola) může kontaktovat a požádat o spolupráci pracovníka OSPOD u dětí (žáků), jedná-li se o výše uvedenou problematiku. Často se na OSPOD obrací zejména z důvodů zanedbání péče a rodičovských povinností, při podezření na ohrožení výchovy a zdravého psycho-sociálního vývoje dítěte ze strany rodiny, v případě potřeby provést šetření v rodině.

STŘEDISKO JE MIMO JINÉ POVINNO bez zbytečného odkladu podat pracovníkům OSPOD (obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, v jejímž správním obvodu má klient trvalý pobyt) INFORMACE o skutečnostech, které vyvolávají podezření, že:

- 1. osoba odpovědná za výchovu u nezletilého klienta (nebo jiné pečující osoby) neplní povinnosti, nebo zneužívají, či nevykonávají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti;**
- 2. klient spáchal trestný čin, opakovaně se dopouští přestupků, živí se prostitucí, zneužívá alkohol nebo jiné návykové látky;**
- 3. na klientovi byl spáchán trestný čin, nebo je podezření na spáchání trestného činu, který ohrožuje jeho život, zdraví, lidskou důstojnost nebo jmění.**

Všichni pedagogičtí pracovníci (střediska i školských zařízení) jsou odpovědní za vyhodnocení závažnosti zjištěných skutečností s ohledem na dobu jejich trvání a intenzitu. Středisko bez zbytečného odkladu informuje OSPOD v případech týrání, zneužívání nebo zanedbávání dítěte!

Na vyžádání OSPOD poskytuje Středisko ústní informace, či podává písemné zprávy v případech, kdy je OSPOD opatrovníkem, vykonává dohled nad výchovou, nebo jsou-li údaje vyžádány pro účely soudního řízení. Informace a písemné zprávy obsahují diagnostické závěry, informace o délce, formě a druhu služeb, které poskytuje Středisko klientovi. Dále předkládá závěrečné zprávy, jejich kopie či výňatky z těchto zpráv.

Ve výše vymezených případech **není nutný souhlas osoby odpovědné za výchovu u nezletilého klienta ani zletilého klienta.** Středisko je povinno informovat při přijetí klienta do péče osobu odpovědnou za výchovu z nezletilého klienta o tom, že tyto informace mohou být OSPOD poskytnuty. **Pokud se však jedná o poskytování zpráv tohoto druhu školám (školskému poradenskému pracovišti), je zapotřebí vždy souhlas klienta nebo osoby odpovědné za výchovu u nezletilého klienta!**

Další instituce, které tak mohou být nápomocny při řešení vážnějších a opakovaných výchovných problémů žáka, je kromě orgánů sociálně právní ochrany dítěte a středisek výchovné péče (popřípadě i diagnostické ústavy), též POLICIE ČR. Pokud by se žák dopustil trestného činu (ve škole to může být např. vandalismus, sprejerství, krádeže, napadení spolužáka, znevažování státních symbolů, padělání atd.), **je povinností školy záležitost oznámit Policii ČR.** Stejná oznamovací povinnost platí pro podezření, že žák je obětí trestného činu (zejména týrání, zneužívání apod.).

V případech **týraných, zneužívaných a zanedbávaných** dětí je činnost pracovníků OSPOD zaměřena na prošetření sdělení jak občanů, tak organizací, a to formou návštěvy dítěte v rodině, škole, školském zařízení, lékaře, popř. dalších zainteresovaných institucí. Na základě zjištěných skutečností je zahájena přímá práce s rodinou. V případě, je-li vážné podezření ze spáchání trestného činu na dítěti, je celá věc **postoupena k prošetření policii a oznámena na Okresní státní zastupitelství.** Po ukončení trestního řízení u soudu je s rodinou i nadále v kontaktu sociální pracovník.

OSPOD podává Policii ČR podněty na prošetření jednání osob, u kterých je podezření z naplnění skutkové podstaty trestného činu, a to v těchto případech: opuštění dítěte, zanedbání povinné výživy, týrání svěřené osoby, ohrožování výchovy dítěte, podávání alkoholu dítěti.

Spolupráce školy s Policií ČR, obecní policií a orgány sociálního zabezpečení se řídí zejména právními normami v platném znění: trestní zákon č.140/1961Sb., zákon č. 359/1999Sb. O sociálně právní ochraně dětí, zákon o ochraně osobních údajů č. 101/ 2000 Sb., zákon č.283/1991Sb. o Policii ČR. *(Na podnět policie může následovat předvolání k přestupkové komisi. Přestupkové řízení realizuje „Odbor vnitřních věcí“, popř. „Odbor právní“. Takové předvolání může mít pro mladistvého velký výchovný efekt.)*

Podobná forma spolupráce s OSPOD, jakou využívají Střediska, se objevuje v určité míře přímo na školách. Často bývá škola v partnerské rovině s OSPOD hlavním iniciátorem péče (programu) ve Středisku.

V praxi to nejčastěji vypadá tak, že kurátor pro mládež (sociální pracovník) je v pravidelném kontaktu se školským poradenským pracovištěm, které nejdříve kontaktovalo odbor sociálních věcí příslušného městského úřadu. A to nejčastěji v případech opakovaných neomluvených absencí nebo je-li podezření na zanedbání péče a rodičovských povinností. Dále se tento pracovník zabývá nezletilými dětmi, které se dopustily trestného činu

nebo přestupku, mladistvými, u nichž bylo zahájeno trestní stíhání nebo kteří se dopustili přestupku.

Výchovný poradce (tým školského poradenského pracoviště) spolupracuje s pracovníky OSPOD zejména při řešení problémů týkajících se dětí a mladistvých s opakovanými projevy problémového chování a dětí s poruchami chování závažného rázu (např. záškoláctví, útěky z domova, agresivita, zneužívání OPL, prostituce). Kurátor může v krajním případě podat návrh soudu o nařízení dohledu, případně volí jiná výchovná opatření, jež jsou v jeho kompetenci.

Soud může na podnět kurátora též odeslat dítě do péče Střediska, která je v tomto případě nařízená, v neposlední řadě může být dítě posláno i do výchovného ústavu. Bohužel spolupráce bývá poněkud problematická. Tito odborní pracovníci nesmí škole předávat důvěrné informace. V praxi to často znamená, že se zjišťují u žáka problémy, které jsou na sociálním odboru dávno známy.

SOUDNĚ NAŘÍZENÉ POBYTY VE STŘEDISKU

V souvislosti s platnou novelou zákona č. 401/2012 (zákon, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí ve znění pozdějších předpisů a další související zákony) realizuje nově Středisko soudně nařízené (zpravidla dvouměsíční) pobyty dětí a mladistvých nejčastěji v programu internátního oddělení. Tyto pobyty (soudem nařízené) navrhuje pracovník OSPOD po zvážení všech možných (předchozích – neúčinných) opatření ve spolupráci se soudem pro mladistvé, který jeho předložené návrhy zpracuje a vydá rozhodnutí.

Pokud škola (školské poradenské pracoviště) vyhodnotí spolupráci se Střediskem jako nezbytně nutnou, případně doporučí nějaký program a rodiče problémového žáka nespolupracují – nechtějí doporučení návštěvy Střediska využít, je možné se obrátit na pracovníky OSPOD a apelovat na zajištění péče pro daného žáka v programu Střediska touto cestou.

Citace zákona č. 401/201, § 13

„Vyžaduje-li to zájem dítěte a výchovná opatření podle § 13 odst. 1 nevedla k nápravě, může soud dočasně odejmout dítě z péče rodičů nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte; přitom dítěti nařídí nejdéle na 3 měsíce pobyt ve středisku výchovné péče nebo v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.“

5) Spolupráce s pedagogicko-psychologickou poradnou v případě výskytu výchovných problémů u žáků

5.1. Navázání spolupráce školy a rodiny s poradnou při řešení výchovných problémů

V případě výskytu nevhodných forem chování u žáků základní školy je tedy možné se obrátit nejen na školní poradenské pracoviště (tedy především na výchovného poradce, školního psychologa apod.) či na středisko výchovné péče, ale i na pedagogicko-psychologickou poradnu. Každá škola spolupracuje se svou „spádovou“ poradnou, jejíž

pracovníci (psychologové a speciální pedagogové) jsou se školou v úzkém kontaktu, do školy docházejí a pomáhají učitelům i ostatním pedagogickým pracovníkům řešit vzniklé potíže.

Pokud má škola pocit, že je pro řešení výchovných problémů žáka třeba konzultace rodiny či komplexní diagnostické vyšetření dítěte v pedagogicko-psychologické poradně, je třeba nejprve s tímto návrhem seznámit osobu odpovědnou za výchovu (nejčastěji rodiče žáka). Ten má právo využít služeb kterékoliv pedagogicko-psychologické poradny v České republice, včetně soukromých zařízení. Je-li soukromá pedagogicko-psychologická poradna uvedena v rejstříku školských zařízení MŠMT, má zpráva z vyšetření takové poradny stejnou platnost jako zpráva z jakékoliv státní pedagogicko-psychologické poradny a škola ji tak musí respektovat. Stejně je tomu i v případě, že se osoba odpovědná za výchovu rozhodne využít služeb „nespádové“ pedagogicko-psychologické poradny.

Osoba odpovědná za výchovu má zároveň právo se rozhodnout, zda bude informovat o závěrech z vyšetření či konzultace (např. předložení zprávy z vyšetření školy), či nikoliv.

Pedagogicko-psychologická poradna může rodině nabídnout jednak konzultaci s rodičem (bez komplexního diagnostického vyšetření) – většinou se tak děje v případě drobných výkyvů v chování, potíží ve výchovném vedení dítěte ze strany rodiny či v případě náhlých změn v chování (např. v důsledku nestandardní situace v rodině – rozvod, úmrtí v rodině, narození mladšího sourozence apod.). Dále může poradna provést komplexní diagnostické vyšetření a navrhnout případná další opatření a intervence.

5.2. Komplexní diagnostika potíží v pedagogicko-psychologické poradně

Nespecifické poruchy chování jsou velmi často doprovodným jevem poruch chování specifických (např. syndromu ADD či ADHD – tedy poruchy pozornosti či poruchy pozornosti spojené s hyper či hypoaktivitou; specifických poruch učení – dyslexie, dysgrafie, dysortografie či některé z poruch autistického spektra – především Aspergerův syndrom). Mohou se však vyskytovat i samostatně. **Proto je vždy třeba komplexní vyšetření zaměřené na diferenciální diagnostiku** – dítě by mělo projít vyšetřením úrovně intelektových schopností, vyšetřením osobnostních charakteristik jedince a speciálně pedagogickým vyšetřením pro vyloučení či potvrzení specifických poruch.

Vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně probíhá většinou v rámci jedné či několika návštěv. Nejprve čeká rodiče rozhovor s pracovníkem poradny, který slouží především k získání anamnestických údajů a objasnění důvodu návštěvy a zpřesnění „zakázky“ rodiny. Dále se provádí samotné vyšetření, při kterém s dítětem pracuje nejen psycholog, ale také speciální pedagog. **Se závěry vyšetření a návrhem případné další intervence je nakonec seznámena osoba odpovědná za výchovu, která má právo se k závěrům vyjádřit.**

Přestože se na vyšetření podílí několik pracovníků poradny, nemusí být vždy jednoznačné. Mnohdy je třeba delší sledování, jak naznačuje následující kazuistický případ:

Na poradnu se obrátila rodina jedenáctiletého chlapce, který měl potíže s chováním ve škole. Nedokázal se dostatečně soustředit, vyučování často rušil, či se naopak do výuky nezapojoval, žil si tzv. ve vlastním světě. Jeho potíže se promítaly i do chování k vrstevníkům, neměl ve škole kamarády, s dětmi nedokázal navazovat a udržovat odpovídající vztahy, ve třídě patřil

spíše k neoblíbeným. V průběhu vyšetření se ukázalo, že se jedná o chlapce s mírně nadprůměrnými intelektovými schopnostmi (které se však ve škole až tak neprojevovaly), který má potíže v oblasti koncentrace pozornosti a aktivity. Žádné výraznější nápadnosti v osobnosti či chování v průběhu vyšetření nebyly zaznamenány. Rodině byla nabídnuta účast chlapce v programu pro děti s poruchou pozornosti a hyperaktivitou, který připravovala daná poradna. Teprve po absolvování několika skupinových lekcí, kdy mohli pracovníci poradny pozorovat chování chlapce mezi vrstevníky a v běžných životních situacích, se objevilo podezření na přítomnost poruchy autistického spektra a chlapec byl odeslán k příslušným odborníkům na vyšetření. U chlapce byl následně potvrzen Aspergerův syndrom.

5.3. Možná řešení potíží ze strany pedagogicko-psychologické poradny

Po konzultaci s osobou odpovědnou za výchovu či po komplexním diagnostickém vyšetření žáka, navrhne pedagogicko-psychologická poradna další opatření. Ta by měla být zmíněna ve zprávě z vyšetření a je pouze na rodičích zda s nimi seznámí i školu, či nikoliv, případně zda bude na nabídku poradny reflektovat.

V případě prokázání přítomnosti specifických poruch chování či učení může pouhá změna v přístupu k žákovi či úprava prostřední pomoci překonat kromě specifických projevů i projevy nespecifické. Pokud by tato opatření nestačila, doporučí poradna další intervenci – může se jednat o spolupráci s dalšími odborníky (např. dětský neurolog, dětský psychiatr, psychoterapeut apod.), kteří doplní diagnostiku či převezmou celou rodinu do vlastní péče; dále se může jednat o programy zaměřené na problémy v chování, které připravují samy pedagogicko-psychologické poradny (např. skupiny pro žáka se specifickými poruchami chování, kurzy pozornosti, vrstevnické skupiny pro děti s nespecifickými poruchami chování, svépomocné rodičovské skupiny apod.). Další možností jsou pravidelné konzultace rodiny či rodinná terapie v pedagogicko-psychologické poradně. Vzhledem k tomu, že jsou však poradny aktuálně doslova „zahlceny diagnostikou“, nezbyvá na tyto pravidelné konzultace či intervence dostatek času. Poradny proto v případě nutnosti doporučí rodině kontakt se střediskem výchovné péče, které se na problematiku poruch chování přímo specializuje a je schopné poskytnout rodině komplexní péči. Jedná-li se o „spádovou“ poradnu, je další možností aktivní spolupráce konkrétního poradenského pracovníka se školou a řešení potíží žáka přímo ve škole.

Přílohy

1. Ukázka vstupní konzultace na ambulantním oddělení SVP Klíčov, Individuální výchovný plán
2. Náležitosti Smlouvy o umístění do programu Střediska
3. Ukázka koncepce Celodenního programu v SVP Klíčov
4. Výstupní zpráva z Celodenního programu Střediska
5. Seznamy Středisek a Pedagogicko-psychologických poraden v Středočeském kraji, Kazuistika žáka umístěného do programu Střediska

Použitá literatura

1. *MŠMT: Vyhláška č. 72 ze dne 9. února 2005 o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních (Vyhláška č. 116 ze dne 15. dubna 2011, kterou se mění vyhláška č. 72/2005 Sb, o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních)*
2. *Vyhláška č. 458/2005 Sb., kterou se upravují podrobnosti o organizaci výchovně vzdělávací péče ve střediscích výchovné péče*
3. *MŠMT: Věstník z července 2005 - Koncepce poradenských služeb poskytovaných ve škole (č.j. 27 317/2004-24)*
4. *Metodický pokyn upřesňující podmínky činnosti středisek výchovné péče*
5. *VÚ a SVP Klíčov, ZŠ a SŠ „Vnitřní řád a koncepce programu SVP“, 2010.*